

SERMAYE HAREKETLERİNİN SERBESTLEŞMESİ VE TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE

Elife AKIŞ

ÖZET

Sermaye yetersizliği içinde olan Gelişmekte Olan Ülkeler(GOÜ), küreselleşme sürecinin finansal faaliyetlere önemli bir canlılık kazandırmasıyla birlikte Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarını (DYSY) ülkelerine çekebilnek için kıyasıya bir mücadeleye girmişlerdir. GOÜ'de bankacılık sektörü finans sisteminin en önemli bileşeni durumundadır. Dolayısıyla finansal liberalizasyon içerikli politikalar neticesinde, bankacılık sektörüne yabancı katılımı da artmış bulunmaktadır.

Bu çalışmada Bankacılık sektöründeki DYSY ile ilgili kuramlara değinilerek Türk Bankacılık sektörüne olan yabancı katılımı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sermaye hareketleri, Türk Bankacılık Sektörü

ABSTRACT

Developing countries which are in constant need of capital have competed ruthlessly against each other to attract direct foreign investment to their countries by globalization process give a fillip to financial activities. Banking sector is the most important component of financial system in developing countries. Consequently, as a result of policies including financial liberalization, foreign capital participation to banking sector has been increased too.

In this study, foreign participation is assessed by mentioning on the theories about foreign direct investment in Turkish banking sector.

Key Words: Globalization, capital movement, Turkish Banking Sector

GİRİŞ

Küreselleşme bütün alanlarda söz konusu olmasına rağmen, sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla birlikte daha çok ekonomik boyutu ile özdeşleşmiştir. 20. yüzyılın sonlarından itibaren bütün dünyayı etkisi altına alan

iletişim ve bilişim alanında ortaya çıkan teknolojik gelişmeler ve bunların sonucunda ortaya çıkan finansal ürünlerdeki çeşitlenme ve dış ticaret hacminin büyümesi, finansal küreselleşmenin hızını artırmıştır. Küreselleşmeyle birlikte fon arz edenlerle fon talep edenler arasındaki bağlar çeşitlenmiş ve yoğunlaşmıştır. Çünkü, finansman ihtiyacı artan gelişmekte olan ülkelerin karlı pazar arayışında olan gelişmiş olan ülkeler ile karşılaşmaları sonucu uluslararası finans piyasalarında borçlanma hacmi genişlemiştir. Ülkeler arasında ticaretin de gelişmesine paralel olarak finansal bağımlılığın artması, beraberinde serbestleşme hareketlerini getirmiştir. Bu doğrultuda yabancı yatırımcılar finans sektöründe doğrudan yatırımlara yönelmişlerdir.

Bu çerçevede özellikle 1990'lı yıllarda uygulanan finansal liberalizasyon içerikli politikalar sonucunda gelişmekte olan ülkelerin bankacılık sektörlerine yabancı katılımı artmıştır. Gelişmekte olan ülkelere bankacılık sektörü finans sisteminin en önemli bileşeni olmaya devam etmektedir. Gelişmiş ülkelerin piyasalarında faaliyet gösteren büyük sermayeli bankalar, daha az gelişmiş ülkelere veya benzer gelişmişlikteki sınır ötesindeki sektörlerle giriş yapma eğilimi göstermektedirler.

A- SERMAYE HAREKETLERİNİN SERBESTLEŞMESİ

Dünya ekonomisi, temelleri II. Dünya Savaşı'na kadar uzanan ve 1980'li yıllardan itibaren ülkeler arasında sermayenin, paranın, malların ve emeğin dolaşımını zorlaştıran engellerin azaltılarak dünya ekonomisinin serbestleşme ve dünyanın ekonomik bir bütün oluşturma süreci olan küreselleşme eğilimi içindedir.

Aynı zamanda küreselleşme kavramı genel bir bakış açısıyla değerlendirilirse, teknolojinin ve bilginin standartlaşarak çok uluslu hale gelmesi, sermayenin hareketliliği, mal ve hizmet arzının parçalanarak ülke ve firma düzeyinde üretimin belirli bir bölümünün üstlenilmesi, belirsiz rekabetçi bir ortama uyum zorluğu daha ziyade bilgi üretimi ile eşanlımlı şekilde ifade edilebilir (Erkal vd, 1997: 123).

Küreselleşme, iletişim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler sonucunda ülkelerin sahip oldukları maddi ve manevi değerlerin ve bu çerçevede oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması ve farklılıkların ortadan kalkarak bir bütünlük oluşturulması anlamına gelmektedir (Tuna, 1995: 22).

Zaten günümüzde gelişen iletişim imkanları sayesinde, dünyanın her yerindeki insanlara, benzer medya kültürü sunularak taleplerin homojenizasyonu sağlanmaya çalışılırken, sermayenin uluslararasılaşması da tüketim biçimlerini ve dolayısıyla üretilen malların dünya genelinde standart bir hal almasına neden olmaktadır (Erbay, 1996: 3).

İktisadi faaliyetlerin bir çok alanında yaşanan küreselleşme olgusu, finans piyasalarında da yaşanmaktadır. Finansal faaliyetlerin küreselleşmesi, uluslararası para ve sermaye piyasalarındaki küreselleşmedir. Başka bir ifade ile mali piyasalar arasında hareket eden parasal yabancı sermaye ile gittiği ülkeye fiziksel yatırım yapan doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının serbestleşmesidir (Kazgan, 1997: 120).

Özellikle Bretton Woods Sistemi ile başlayan ciddi ve kurumsal gelişmeler, finans sektörünün dünya ölçeğinde ele alınmasını sağlayarak, küresel bir boyut kazandırırken, Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (IBRD) gibi kurumlar da sektörün uluslararası alanda yaygınlaşmasını sağlayan fonksiyonlar üstlenmişlerdir (Kökocak, 1997: 22).

Aslında gelişmiş ülkeler arasında sermaye hareketlerinin serbestleşmesi 1950'li yılların sonlarına doğru başlamıştır. Bu ülkelerin çoğu cari işlemlere yönelik kambiyo denetimlerini kaldırmışlardır. Ödemeler dengesinde sermaye hareketleri içerisinde değerlendirilen sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ise ancak 1973 yılında Bretton Woods Sisteminin çöküşü ile başlamıştır.

Bretton Woods Sisteminin çöküşüne esas olarak ABD'nin izlediği para ve maliye politikaları neden olmuştur. 1960'lı yılların sonlarına doğru ABD yönetimi Vietnam savaşının sebep olduğu finansman ihtiyacını vergiler yerine parasal genişleme ile karşılamaya başlayınca, ABD'nin elinde tuttuğu altın rezervlerinin dünyada dolaşımında bulunan tüm dolarları karşılayamayacağı ortaya çıkmış ve sistem bir güven bunalımına düşmüştür. Daha sonra ABD'nin Dolar'ı devalüe etmesi ve fiyatları kısa bir süre için dondurması da sistemi kurtarmaya yetmemiştir. 1973 yılında ABD Altın - Dolar konvertibilitesini tanımadığını bildirerek, Bretton Woods'un çöküşünü resmen ilan etmiştir (ASO, 1999: 26).

Altın - Dolar ilişkisinin kesilmesi, ABD'nin etkinliğinin o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu (AT) ve Japonya ile birlikte paylaşılarak üçlü çerçevede yeni bir kutuplaşmanın meydana gelmesine sebep olmuştur. Bu dönemde uluslararası finans piyasalarında görülen önemli gelişmeler Merkez Bankalarının para

politikalarında radikal değişiklikleri gerektirmiştir. Uzun süredir ulusal düzeyde para arzı üzerinde tekeli eğilimlerini istedikleri gibi hayata geçiren Merkez Bankaları, bu piyasalarda iş gören özel ve kamusal kurumlarla rekabete girmişlerdir. Bu dönemde finansal piyasalar sınırlayıcı düzenlemelerden kurtarılmış olarak işlemeye başlamıştır. Dünya genelinde artan rekabet şartlarında para ve sermaye, bölgesel engelleri aşarak uygun yer arayışına girmiştir. Bu nedenle de ulusal otoriteler, uluslararası finansman alanında kendi ülkelerinin payını korumak ve arttırmak için sürekli rekabet ortamında çalışmaktadırlar (Kökocak, 1997: 28).

1970'li yılların sonlarından itibaren ulusal ve uluslararası piyasalarda dünya çapında derinliği olan yapısal bir değişim gözlenmektedir. Finansal piyasalardaki bu yapısal değişikliklerin özellikleri arasında; yeni piyasalar ve finansal araçların oluşumu, ulusal piyasaların kendi içinde ve uluslararası piyasalarla kaynaşması ve böylece, finansal hizmetlerin uluslararasılaşması sayılabilir.

Ulusal finans kaynakları ile karşılanamayan ve ulusal piyasalar için gereken yeterli tasarruf fazlasının olmaması sonucu finansman ihtiyaçlarının ortaya çıkması, piyasaların süratle uluslararasılaşmasının önemli bir itici gücü olmuştur. Piyasalardaki bu tür dengesizlikler 1973-74 ve 1979-80 yıllarında yaşanan petrol krizleri sonrası petrol fiyatlarının hızlı bir şekilde artmasından kaynaklanmıştır. Çünkü, petrol ithal eden ülkeler yurtdışından kredi temin etmek zorunda kalırlarken, petrol ihraç eden ülkeler elde ettikleri gelirleri dünya çapında plase etmek için imkan aramışlardır. Bu durumda, birçok gelişmekte olan ülke iktisadi gelişmesini artan sermaye ithalatıyla ve dış borçlanmayla devam ettirmek zorunda kalmıştır. Uluslararası alanda ikinci dış finansman ihtiyacı ise, 1980'li yılların ortalarında, ülkelerin artan bütçe açıklarının finansmanı için yüksek oranlarda borçlanmalarının devam etmesinden kaynaklanmıştır (Birinci, 1997: 49).

1980'lerde, sermayenin daha düşük risk altında daha yüksek kazanç sağlayabilme düşüncesiyle sınır ötesi alanlara yayılması sonucu, ulusal finans piyasaları hızla bütünleşerek, aralarındaki sınırlar kalkmış ve finansal faaliyetlerin küreselleşmesine önemli bir ivme kazandırmıştır. Bu dönemde finansal faaliyetler, hiçbir etki ve kontrol altında olmadığından, oldukça istikrarsız bir yapı göstermiştir. Bu nedenle reel kesim istikrarsızlıklar ve krizler karşısında zayıf kalmıştır (Özkıvrak ve Dileyici, 2001: 136-137).

1990'lı yıllara gelindiğinde demir perde ülkelerindeki ekonomik ve siyasal çöküntü, Doğu Avrupa ülkelerinin dışa açılması ve iki Almanya'nın birleşmesi, uluslararası finans piyasasına canlılık kazandıran gelişmeler olmakla birlikte, dünyada finansal piyasaların bütünleşmesine ve büyümesine yardımcı olmuştur.

Finansal piyasalardaki dinamizm, veri işleme, iletişim ve işlem teknikleri ve ayrıca birçok ülkede finansal piyasaların deregülasyonu ve sınır ötesi sermaye hareketlerinin serbestleşmesi gerçekleşmeden sağlanamazdı. Özellikle teknolojik gelişmeler karmaşık yeni finansal araçların gelişmesini sağlamakla birlikte, işlem maliyetlerini azaltmış ve kullanıcıların aynı bilgilere ulaşma kolaylığını da gerçekleştirmiştir (Birinci, 1997: 50).

1980'lerin ortalarında gelişmiş ülkelerin borsalarını deregüle etmeleriyle birlikte borsaların uluslararası bütünleşmesi gerçekleşmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda 1980'lerde ve 1990'larda doğrudan yabancı yatırımlarda ve portföy yatırımlarında önemli artışlar yaşanmıştır.

B- BANKACILIKTA YABANCI SERMAYE İLE İLGİLİ KURAMLAR

Geleneksel anlamda banka olmayan; ancak finansal hizmetler sunmaya başlayan firmalarla, pazara yurt dışından girişler ve doğrudan giriş biçiminde değerlendirilemese bile yurt dışındaki finansal kurumların sınır-ötesi faaliyetleri, finansal piyasalardaki rekabetçi baskıları artırmış; dolayısıyla pazar doyunlaşmış, kâr oranları düşmüştür. Sonuçta rakip bankalar (finansal kurumlar) en azından rekabetçi güçlerini koruyabilmek için yeni ürünler, yeni süreçler ya da yeni pazarlar biçiminde ortaya çıkan finansal yenilikler geliştirmek zorunda kalmışlardır.

Bankacılık alanında dünyada bugüne kadar üç büyük dış yatırım dalgasından söz edilebilir. Bunların ilki, 1830'lu yıllarda başlayan ve İngiliz bankalarıyla Hollanda bankaları tarafından, yine bu ülkelerin sömürgelerinde yapılan dış yatırımlardır. İkinci dalga 1960'lı yıllarda Amerikan bankalarının, daha sonraysa Japon bankalarının faaliyetleriyle belirginleşmiş ve gelişmiş ülkelerden gelişmiş ülkelere doğru olmuştur. Birinci ve ikinci dalgalarda bankalar kendi ülkelerinin çokuluslu firmalarını izlemek için dış yatırıma yönelmişlerdir (müşterini izle yaklaşımı). Üçüncü dalga ise, 1990'larda ortaya çıkmış ve bu defa başı çeken bankalar sanayileşmiş Avrupa ülkelerinin

bankaları olmuştur. Önceki iki dalgadan farklı olarak bu defa dış yatırımın gerisindeki temel amaç “müşterinin izlenmesi” değil; doğrudan doğruya yerel finansal hizmetler talebinin karşılanması(özellikle perakendeci bankacılık) olarak şekillenmiştir (Akçaoğlu, 2005).

Bankacılıkta dış yatırım faaliyetlerinin, müşterilerin izlenmesi ve büyük yerli müşterilerin taleplerinin karşılanması biçiminde açıklanabileceğini ileri süren 1970’lerde oluşturulan çokuluslu bankacılık teorisi, ilk iki dış yatırım dalgasının sağladığı tecrübeden hareketle, doğrudan dış yatırım yapan bankaların esasen kendi ülkelerinin çok uluslu firmalarını izledikleri ve gittikleri ülkelerdeki yabancı ya da yerli büyük özel müşterilere yöneldiklerini belirtmektedir. Ancak, bu yaklaşım günümüzün koşullarını açıklamaktan uzaktır. Çünkü, bankacılık alanında halen devam eden dış yatırım faaliyetlerinde, müşterilerin izlenmesi önem taşımadığı gibi, yabancı sermayeli bankalar girdikleri pazarlarda esasen perakendeci bankacılıkta yoğunlaşmaktadır.

Bu çerçevede, firmaların merkezlerinin bulunduğu yer dışındaki ülkelere bir firmayı satın alma, yeni kurulacak bir firma için kuruluş sermayesi sağlama ya da mevcut bir firmanın sermayesini arttırarak kendine bağlı duruma getirmesi yoluyla yaptıkları yatırımlar (Seyidoğlu, 2001: 665) olan ve diğer sektörleri de içinde barındıran doğrudan yabancı sermaye yatırımlarıyla ilgili teoriler esas alınarak, çokuluslu bankacılık konusunda değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Bu doğrultuda Dunning tarafından geliştirilen “Eklektik Paradigma”ya göre; bir firmanın kendi ülkesinin sınırları dışında yatırım yapabilmesi için, ev sahibi ülkedeki yerli firmalara kıyasla bazı avantajlara sahip olması gereklidir. Dış yatırımcı firma, bu avantajları yerli firmalardan birini kiralayarak faaliyette bulunmak yerine, kendisi doğrudan pazara girmeyi tercih ediyorsa; bu tercih firmanın avantajlarını bünyesinde tutmak, bir başka ifadeyle içselleştirmek yoluyla yabancı pazardaki faaliyetinden daha yüksek oranda kâr etmeyi beklemesindedir. Ayrıca, dış yatırımcı firma avantajlarını yeni bir pazarda kullanarak rekabet gücünü belirginleştirecektir. Çünkü, sözü edilen avantajlar sayesinde, yatırımcı firma kendi ülkesinde, dış pazardaki kadar üstünlük sağlamıyor olabilir. Bu şartlar altında, herhangi bir dış yatırımcı firmanın dış yatırım kararında; pazar arayışı, stratejik aktif arayışı, doğal kaynak arayışı ya da etkinlik arayışı belirleyici olmaktadır (Akçaoğlu, 2005).

Sadece ulusal piyasalarda değil, aynı zamanda sınır ötesi piyasalarda da mevcut olan “piyasa asaklığı içselleştirme kuramı” firmaların kar maksimizasyonu yaptığı ve piyasaların aksadığı varsayımlarına dayanmaktadır. Kurama göre; firma, ulusal piyasalardaki iş yapabilme maliyetlerine katlanmaktansa, sınır ötesinde tamamlayıcı varlıklara sahip olmayı tercih etmektedir. Piyasanın işleyişi ayrıca dışsallıklar nedeniyle de aksayabildiğinden, sözkonusu tamamlayıcı varlıklara sahip olmak bu dışsallıkların etkisinden kurtulmayı sağlamakta ve iş yapabilme maliyetlerini düşürmektedir. Kuramın iki önemli sonucu bulunmaktadır: Firma maliyetin en düşük olduğu piyasaya yönelmekte ve içselleştirmenin maliyeti faydasına eşit olana kadar içselleştirme yoluyla büyümektedir. Savunmacı genişleme yaklaşımı, bu kuramın bankacılık alanındaki uygulamasına bir örnek teşkil etmektedir. Ulusal kısıtlardan kurtulmak isteyen ABD bankaları, bu amaçla Londra piyasasına yönelmişlerdir. Savunmacı yaklaşımın dışında, görelî üstünlük, uluslararası yatırım, yatay ve dikey bütneleşme ve oligopolistik tepki teorileri gibi bir dizi alt küme mevcuttur (Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005: 3).

İçselleştirme kuramının kendi içindeki alt kuramlardan biri olan Knickerbocker’ın Oligopolistik Tepki Teorisi’ne göre; firmalar, dış yatırım kararı verme sürecinde rakiplerini izleyerek, kendi rekabetçi konumlarını nisbî olarak zayıflatmayacak yönde davranma eğilimi içindedirler. Dolayısıyla, piyasadaki herhangi bir rakibin alacağı pozisyon bir diğerinin aldığı pozisyon ile yakından ilgilidir. Çünkü, oligopol piyasalarda firmalar, tıpkı bir satranç oyuncusu gibi rakibinin sonraki hamlesini tahmin etmek ve buna göre savunma veya saldırı taktikleri geliştirmek durumundadır (Knickerbocker, 0975: 5). Rakiplerden birinin yeni bir pazara girmesi diğerlerini de aynı yönde davranmaya zorlayacaktır. Zaten oligopol piyasalarda aynı sektörde yer alan firmalar, yabancı bir ülkeye aynı zamanda yatırım yaparlar. Eğer oligopolist firmalar, bu konuda birbirlerini takip etmezler ya da geç kalırlarsa, çok uluslaşma sürecinde başarılı olamazlar (Daniels, Radebaugh, 1994: 225).

Bu teorilerden hareket ederek bankacılık sektöründe dış yatırım yapan bankalar, kendi iç pazarlarında karşı karşıya kaldıkları rekabetçi baskı, pazar doygunluğu ve azalan getiriler karşısında yeni pazarların arayışına girmişlerdir.

Yatırımcı bankalar, genellikle gelişmiş ülkelerde kurulmuş büyük firmalardır ve kendi ülkelerinden daha az etkin finansal sektörleri olan ülkelere yönelmektedirler. Bu bankalar, özellikle güçlü sermaye yapılarına ve gelişmiş yönetsel becerilerile dayanan bir rekabetçi üstünlüğe sahiplerdir. Dolayısıyla,

dış yatırımı mümkün kılabilen avantajlara sahip olan söz konusu bankalar, özellikle pazar ve stratejik aktif arayışı içinde, etkin olmayan dış pazarlara yönelmeyi tercih etmekte ve kendi ölçeklerindeki rakiplerinin davranışlarını çok yakından izlemektedirler. Diğer bir ifadeyle, bu büyüklükteki oyuncuların herhangi birinin bir dış yatırım hareketine diğerleri tarafından da en kısa zamanda tepki verilmektedir.

Bankacılıkta günümüzdeki dış yatırımlarda ana sebebin pazar arayışı oluşu, artık dış yatırımcı bankaların müşterilerini izlemek yerine, yerel perakendeci bankacılık pazarlarına yönelmelerine neden olmuştur. Bu durumun bir başka sebebiyse, perakende pazardaki risk kompozisyonunun yapısından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, sözü edilen yatırımcı bankaların esasında uzunca bir süredir, doğrudan girişi planladıkları ülkelerde dolaylı da olsa faaliyette bulduklarını ileri sürmek de yanlış olmayacaktır. Örneğin, bu ülkelerin yerli bankalarına açılan sendikasyon kredileri ve çeşitli menkul kıymet yatırımları vasıtasıyla, bu pazarların risk ve getiri koşullarına ilişkin değerlendirmeyi kolaylaştırabilecek önemli tecrübe kazanıldığı düşünülebilir (Akçaoğlu, 2005).

Dış yatırım yerinin seçiminde; büyüme ve ekonomik istikrar potansiyeli yüksek, dolayısıyla yüksek getiri oranları vaad eden ekonomiler tercih edilmektedir. Bununla birlikte, yeni yatırım ve organik büyüme değil de satın almalar, giriş yöntemi olarak seçilmektedir. Çünkü, banka satın almak yenisini kurmaktan çok daha ucuz ve daha düşük risk taşıyan bir yöntemdir.

C- YABANCI BANKALARIN EKONOMİK ETKİLERİ

Bankacılık sektörüne yabancı katılımı küreselleşme ile paralel giden iktisadi bir gelişme olup iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan yeniliklerle hız kazanmış bulunmaktadır.

Uluslararası alanda faaliyet gösteren bankaların neden sınır ötesi faaliyetlere yöneldiklerine ilişkin kuramlar önceki bölümde özetlenmişti. Söz konusu teorik yaklaşımları; büyüme olanağı, kar güdüsü, bankacılık dış alanlardan gelen rekabet, sermayenin maliyeti, küresel düzeyde artan ticaret hacminden faydalanma, müşteri odaklı hareket etme isteği, bilgi ve iletişim teknolojisi ile risk yönetimi alanında kaydedilen gelişmeler olarak kabaca sınıflandırmak mümkündür.

Bu doğrultuda yabancı bankaların geldikleri ülke ekonomilerine katkıları ise aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çakar: 2003: 93-94; Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005: 1):

- Ülkeye doğrudan yabancı sermaye girişlerini arttırarak, ekonomik istikrara katkı sağlamaktadırlar.

- Özel sektöre açılan kredileri arttırarak ülke ekonomisinin büyümesine katkı yapmaktadırlar.

- Yabancı girişi, düzenleme ve denetim kalitesini ve kurumsal yönetim uygulamalarını arttırırken şeffaflığı da sağlamaktadır.

- Yerel bankaları maliyet azaltma yönünde teşvik ederek rekabet ortamını arttırmakta ve bankaları piyasa paylarını korumak için kalite geliştirmeye yöneltmektedirler.

- Kapsamlı ve gelişmiş risk yönetimi uygulayarak, müşteri portföyünün ve risklerin düzenli takibi ile daha sağlıklı banka bilançolarının oluşmasını sağlamaktadırlar.

Yabancı bankaların ev sahibi ülke için olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bunlar:

- Yabancı bankalar genelde çok uluslu firmalar veya büyük ölçekli müşterilerle çalışmayı tercih ettikleri için, yerel işletmelerin finansal hizmetlerden yararlanma imkanı kısıtlanmaktadır.

- Yabancı bankaların devletin taleplerine karşı daha az esnek davranmaları neticesinde, devletin ekonomi üzerindeki kontrolü azalmaktadır. Ayrıca, öncelikleri farklı olduğu için milli çıkarları yerel bankalar kadar önemseyip desteklemeyecekleri kaçınılmaz bir gerçektir.

- Yabancılarla rekabet için yerel bankalar daha fazla risk almaya başladıklarından, sektöre ciddi bir maliyet yükü getirmektedirler.

- Yabancı bankalar gelişmiş ürün ve hizmet yelpazesıyla yerel piyasanın en karlı alanlarına girerken, yerel bankalar çok daha riskli sektörlerle çalışmak zorunda kalmaktadırlar.

- Yabancı bankalar kriz dönemlerinde ülkeden çıkabiliyorlarken, yerli bankalar çalışmaya devam etmek zorundadırlar.

D- TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE YABANCI SERMAYE

Bankacılık sektöründe yabancılaşma Türkiye için yeni bir olgu değildir. Tarihsel olarak bakıldığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından önce gerçek anlamda ilk bankacılık hizmetlerini başlatanların yabancılar olduğu görülmektedir.

1856 yılında İngiliz sermayesiyle kurulan Osmanlı Bankası, 1863 yılında Fransız sermayesi ile birleşerek faaliyete başlamıştır. Osmanlı Bankası'nın faaliyeti süresince banknot ihraç edebilmesi ve bu hakkın başka bir bankaya verilmemesi öngörülürken, bankaya gayrimenkul tahsisi ve her türlü vergi, resim ve harçtan muafiyeti sağlanmıştır. Para politikalarını düzene sokması ve hazinenin sıkıntılarını gidermesi amacıyla kurulan Osmanlı Bankası, yabancıların Osmanlı Devleti'nden olan alacaklarının ve dış borç tahsili, ayrıca yeni dış borçların sağlanması hususunda da aracı durumunda olmuştur.

Bu süreçte Osmanlı Devleti'nde borçlanma hız kazanmış, Osmanlı Bankası'nı izleyen birçok yabancı banka bu durumdan payını alabilmek için sırayla İstanbul'a gelmeye başlamıştır. Bunlardan bazıları; 1863'te Credit General de l'Empire Otoman, 1868'de Credit General Otoman, 1871'de Avusturya-Osmanlı Bankası, 173'te Banque Russe, Banque Italo-Orientale'dir. 1875 - 1922 yılları arasında yabancı sermayeli 7 banka kurulmuş, 18 bankada şube açmıştır.

Batı mallarının pazarda daha kolay alıcı bulması için şirketlere imkan sağlayan ve Osmanlı hazinesine yüksek faizlerle borç vererek ciddi kazançlar elde eden yabancı bankalar, Cumhuriyet'in ilanı ve hemen ardından patlayan 1929 ekonomik bunalımıyla piyasadaki etkinliklerini kaybetmişler ve bu bankaların bir çoğu varlıklarını sürdürememişlerdir. Bununla birlikte, Osmanlı Bankası'nın Osmanlı Devleti'nin ardından da uzunca bir süre Türkiye Cumhuriyeti'nin Merkez Bankası rolünü üstlendiği görülmektedir (Akgüç, 1989: 11).

1924 - 80 yılları arasında oldukça dar bir hareket alanı içinde faaliyet gösteren yabancı bankalar için ülkemiz, 1980 sonrası dönemde liberalleşmeye yönelik gerçekleştirdiği değişimlerden(kambiyo mevzuatındaki serbestleşme ve ekonominin serbest piyasa koşullarına uyumlaştırılmaya çalışılması gibi) dolayı yeni ve karlı bir pazar haline gelmiştir. Dünyadaki sermaye hareketlerindeki serbestleşmeye paralel Türk Bankacılık Sektörü de finansal serbestleşme yaşamıştır. Bankalar, 24 Ocak 1980 kararlarına kadar klasik bankacılık olarak

adlandırılan mevduat bankacılığı yapmışlar, ancak bu kararlarla birlikte daha önce hiç karşılaşmadıkları rekabet ortamı ile yüz yüze gelmişlerdir.

Türk bankacılık sistemine yeni yabancı ve yerli banka girişinde, 1980 - 1997 yılları arasında finansal liberalizasyon, sektöre giriş konusundaki engellerin kaldırılması ve faiz oranlarının kontrol edilmesinden vazgeçilmesi önemli bir etken olmuştur.

Yabancı banka sayılarındaki artışlar, büyük ölçüde şube açma yoluyla olduğu gibi, satın alma yoluyla da gerçekleşmiştir. 1980 sonrası yabancı bankaların Türk bankalarında pay sahibi olmak istemeleri, Türkiye’de uygulanan ekonomi politikalarının batılı ülkelere kabul görmesi ve desteklenmesidir. Ülkemizin özellikle orta doğu pazarlarına yakınlığı, yabancı bankaların halen Türkiye’de faaliyet gösteren uluslararası nitelikli yabancı sermayeli şirketlere hizmet verme amacı ve Türkiye’nin dış ticaret potansiyeli gibi nedenlerle de 1980 yılından sonra yabancı bankaların Türkiye’de şube girişimlerinde bir hızlanma görülmüştür(Çakar, 2003:44).

1989 yılında (32 sayılı kararname) sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunda Türk Bankacılık Sektörünün dış dünya ile daha çok ilişkili hale gelmesi sonucu, artan yabancı katılımıyla birlikte, yerli bankaların net faiz marjının, aktif getirisinin ve kişi başına giderlerin düştüğü görülmüştür. Dolayısıyla, ölçek olarak küçük olmasına rağmen, yabancı bankaların girişi rekabet baskısı yaratmış, finansal ve operasyonel planlama, kredi analizi, pazarlama ve beşeri sermaye açısından Türk Bankacılık Sektörüne katkı yaptıkları gözlenmiştir (Denizer, 1999; Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005: 20).

Bankacılık sektörünün tümüne bakıldığında, 1980 yılında yabancı banka sayısı 4 iken, 1994 yılında yaşanan kriz hariç tutulursa 2000 yılına kadar banka, şube ve personel sayılarının artış gösterdiği görülmektedir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında yaşanan krizler sonrasında birleşme, devir ve tasfiye, ayrıca kamu bankalarının yeniden yapılandırılması sonucu banka sayısı gerilemiş ve buna paralel olarak şube ve personel sayılarında da düşüş gözlenmiştir. 2005 yılından itibaren ilgili değerlerde yeniden bir artış görülmektedir (Tablo 1).

Tablo 1: Türkiye'de 1980 Sonrası Bankalarla İlgili Sayısal Veriler

Yıllar	Yabancı Bankalar			Toplam Sektör		
	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Banka Sayısı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1980	4	105	1.842	43	5.954	125.312
1981	6	123	2.034	45	6.244	126.564
1982	9	127	2.453	48	6.353	131.396
1983	10	113	2.603	45	6.281	133.455
1984	13	117	2.769	47	6.202	134.656
1985	15	120	2.652	50	6.268	138.201
1986	17	117	2.901	55	6.348	143.376
1987	17	104	2.721	56	6.417	148.995
1988	19	106	2.810	60	6.528	151.262
1989	21	106	2.929	62	6.593	153.067
1990	23	113	3.012	66	6.560	154.089
1991	21	108	3.011	65	6.477	152.901
1992	20	109	3.010	69	6.206	146.823
1993	20	108	2.408	70	6.212	143.983
1994	20	105	3.256	67	6.087	139.046
1995	18	104	2.985	68	6.241	144.793
1996	18	104	3.170	69	6.442	148.153
1997	18	116	3.799	72	6.819	154.864
1998	18	115	4.051	75	7.370	166.492
1999	19	121	4.185	81	7.691	173.988
2000	18	117	3.805	79	7.837	170.401
2001	15	233	5.395	61	6.908	137.495
2002	15	206	5.416	54	6.106	123.271
2003	13	209	5.481	50	5.966	123.249
2004	13	209	5.880	48	6.106	127.163
2005	13	393	10.610	47	6.247	132.258
2006	15	1072	25.794	46	6.849	143.143
2007*	17	1229	28.535	46	7.177	147.835

* Haziran ayı itibarıyla

Kaynak: <http://tbb.org.tr> (01.07.2007)

Tablo 2: Türkiye'de Banka, Şube ve Personel Sayısı Açısından Yabancı Bankalar (%)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007*
Y.B. Sayısı/Sektör Toplamı	34.8	26.5	26.1	25	24	23.5	22.8	24.6	27.8	26	27.1	27.6	32.6	37
Y.B. Şb.Sayısı/Sektör Toplamı	1.7	1.7	1.6	1.7	1.6	1.6	1.5	3.4	3.1	3.2	3.2	6.29	15.7	17.1
Y.B. Pers. Sayısı/Sektör Toplamı	2	2.1	2.1	2.5	2.4	2.4	2.2	3.2	4.3	4.4	4.5	8.02	18	19.3

*Haziran ayı itibarıyla

Kaynak: TBB; BDDK; Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005: 13

Tablo 2'de bankacılık sektörüne yabancı katılımı ile ilgili anlamlı bir istatistik olarak, yabancı banka sayısının toplam banka sayısına oranı ve bunun yanı sıra yabancı şube sayısının toplam şube sayısına ve yabancı bankalarda çalışan personelin sektördeki toplam personele oranı verilmiştir.

Yabancı sermayeli bankaların sektör içindeki payının 1995'den itibaren yüzde 25 etrafında dalgalandığı görülmektedir. 1990'da 23 olan banka sayısı, 1995'te 18'e, 2004 yılında 13'e kadar (Tablo 1) gerilemesine rağmen sektörde toplam banka sayısında da yaşanan gelişmelerden dolayı sektör içindeki payının pek fazla değişmediği görülmektedir. Ancak 2005 yılından itibaren 2007 yılı Haziran ayı verilerine kadar yine toplam banka sayısı pek değişmezken yabancı bankaların sektör içindeki payı önemli derecede artmıştır (Tablo 2).

Tablo 3: Türkiye'deki Yabancı Bankaların Sektördeki Payı (%)

	1990	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005*
Yabancı Payı %50'den fazla olan bankaların varlık toplamı/toplam varlıklar	3.46	2.89	2.98	4.7	4.38	5.22	5.42	3.04	3.1	2.78	3.4	3.39

*Haziran ayı itibarıyla

Kaynak: Yayla, Kaya ve Ekmen, 2005: 14.

Sermayedeki pay açısından çoğunluğa sahip yabancı sermayeli bankaların aktif toplamı içindeki payının yüzde 3-5 aralığında seyrettiği Tablo 3'e bakıldığında görülmektedir. Yabancı katılımının ölçülmesinde yaygın kullanılan bu hesaplama göre Türkiye'deki yabancı payının yüzde 5'in altında seyrettiğini söylemek mümkündür.

Tablo 4: Yabancı Bankalar, Kamu ve Özel Bankaların Seçilmiş Bilanço Göstergeleri (%)

	2006			2005			2004		
	Yabancı Bankalar	Kamu Banka.	Özel Banka.	Yabancı Bankalar	Kamu Banka.	Özel Banka.	Yabancı Bankalar	Kamu Banka.	Özel Banka.
Krediler / Toplam Aktifler	56,3	32,8	48,1	50,6	25,3	43,6	45	19,6	38,9
MDC/Toplam Aktifler	15,9	50,6	31,7	21,2	52	30	24,4	57,8	32,1
Takipteki Alacaklar(Brüt) / Krediler	2,7	5,1	3,6	3,9	8	4,2	3,3	11,4	5,1
Dönem Net Karı / Toplam aktifler	2,5	2,6	0,6	2,5	2,3	0,6	2,3	2,5	1,6
Kredi / Mevduat	89,2	42,1	66,5	85,5	33	70,9	53,6	76,2	53,7

Kaynak: <http://tbb.org.tr> (01.07.2007)

Tablo 4’de de görüldüğü gibi, yabancı bankaların diğer bankalar ve piyasaya verdikleri krediler ile bankalar arası para piyasasına yatırdıkları kredilerin, toplam aktifler içindeki payının kamu bankaları ve özel bankalara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Buna karşılık Menkul Değerler Cüzdanının (MDC) toplam aktifler içinde önemli bir yer tuttuğu ancak bunun kamu bankaları ve özel bankaların gerisinde kaldığı görülmektedir. Takipteki alacaklar oranı ise sektöre göre daha düşük düzeydedir. Mevduat oranı pasif toplamı içinde önemli bir paya sahip olmakla birlikte diğer bankaların seviyesinin altındadır. Karlılık oranı sektörün biraz üzerinde seyretmektedir. Kredilerin mevduatı karşılama oranı diğer bankaların oldukça üzerinde gerçekleşmiştir.

E- TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE YABANCI BANKA GİRİŞLERİNİN EKONOMİK VE SOSYAL ETKİLERİ

Yabancı bankaların farklı yapıları gereği, Türk Bankacılık Sektörü üzerinde olumlu ve olumsuz ekonomik ve sosyal etkileri bulunmaktadır.

Öncelikle ekonomik etkileri üzerinde durmak yerinde olacaktır.

Bankacılık sektörünün toplam aktifleri içinde yabancı bankaların payının az olmasına rağmen, sektöre girişleri ile birlikte bankacılık sektörünün yapısı

değişmiş ve bankaların klasik bankacılıktan sıyrılarak bireysel bankacılığa yönelmelerine, teknoloji transferine ve hizmette çeşitliliğe gidilmesine katkıda bulunmuşlardır.

Yabancı bankalar, sahibi oldukları teknolojileri hızla transfer edebilmekte, yeni finansal araçları piyasada kullanmakta ve kullanımını özendirilmekte, hızlı hizmet sunabilmekte ve pazarlama gücüyle fiyat ve kalite rekabetine neden olmaktadır. Artan rekabet ortamı ile birlikte Türk Bankacılık Sektörü de kendisini yenilemek ve oluşan rekabet ortamında yerini almak durumunda kalmıştır (Çakar, 2003:44).

Yabancı bankaların en önemli olumlu etkisi, az personel ve yoğun teknoloji ile daha verimli çalışma ortamını sağlamaktır. Bu pozitif etki ile birlikte, Türkiye’de uluslararası bankacılık teknikleri ve bankacılık zihniyetinde farklılık yaratmıştır.

Yabancı bankalar, ödemeler dengesi üzerinde sektördeki payları paralelinde ülkeye sağladıkları yabancı sermaye girişi ve ülkede gerçekleşen büyük projeleri finanse ederek olumlu etki yaratmışlardır. Çünkü yabancı bankalar uluslararası finansal piyasalarla yakın bağlantı içinde olduklarından, dünya ekonomisi ve uluslararası para sistemiyle ilgili ayrıntılı ve güvenilir bilgiye doğrudan ulaşabildiklerinden ülkenin yabancı sermaye piyasalarına girişini kolaylaştırmışlardır (Odyakmaz Tekebaş, 2005: 25-29).

Yabancı bankalar, getirdikleri yeniliklerle beraber, ulusal bankacılığa eğitim konusunda da önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bu bankalar sektördeki elemanları kendilerine çekerek ilk etapta ulusal bankaları eleman sıkıntısıyla karşı karşıya getirmiş olsalar bile bu kişilerin birikim ve tecrübelerini artırarak, uzun vadede birikimli insan gücüne sahip bir bankacılık sektörünün oluşmasını sağlamışlardır.

Türkiye’de faaliyette bulunan yabancı bankaların ekonomiye ve bankacılık sektörüne olumlu katkıları yanında olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Yabancı bankaların piyasa içindeki payları her ne kadar az da olsa, ulusal bankaların bir miktar piyasa kaybına neden olmaları da kaçınılmaz bir sonuçtur.

Ödemeler dengesi üzerine olumlu etkilerinin yanı sıra bu bankaların Türkiye’ye gelip şube açmaları ve kar söz konusu olduğunda da, karlarını

yurtdışına aktarmalarının ödemeler dengesi üzerinde olumsuz etki yaratacağı bilinmektedir.

Yabancı bankaların Sektördeki payının büyümesi sonucu sektördeki etkilerinin artacağı ve ülkenin ulusal çıkarları doğrultusunda para ve kredi politikalarını çalıştırmasını ve izlemesini zorlaştıracığı beklense de şu noktada bu pek söz konusu değildir.

Türk Bankacılık sektörüne yabancı banka girişlerinin sosyal etkilerine bakacak olursak; az personel ile etkin çalışmaları ekonomik açıdan olumlu etkiler arasında sayılmasına rağmen ilk etapta sektördeki yetişmiş elemanları kendilerine çekmeleri sonucu ulusal bankalar personel sıkıntısına düşmüştür.

Tablo 3'de görüldüğü gibi sermayedeki pay sahipliği açısından bakıldığında sektörün yüzde 3-5'lik kısmını oluşturmalarına rağmen, Tablo 2'de özellikle 2006'dan itibaren yabancı banka sayısı sektör toplamının yüzde 32-37'lik kısmını oluşturmaktadır. Dolayısıyla sektörde her ne kadar az personel ile çalışsa da önemli bir istihdam alanı yarattığı da kaçınılmaz bir gerçektir.

Sermaye sahipliği açısından sektörün tamamı düşünüldüğünde mülkiyet değişiminin şimdilik çok önemli bir boyut kazanmadığı da söylenebilir (Tablo 3).

Yabancı bankaların kriz dönemlerinde ulusal bankalar kadar krizin etkilerini minimize etmeye çalışmadıkları, aksine kendi karlılıklarını göz önüne alarak krizi tetikleyici yönde faaliyet gösterdikleri görülmüştür. Bu dönemlerde kaynaklarını yurt dışına çıkarmaya hazır bir yapı içinde olmaları ülkemiz için yabancı bankaların büyümeye katkı sağlama, istikrarlı bir bankacılık sektörüne sahip olunması yönünde öncü olma amacında olmadıklarının açık bir göstergesi olmuştur (Çakar, 2003: 95).

SONUÇ

1980'lerde dünyada finansal piyasalardaki entegrasyon belirgin bir artış göstermiştir. Bir çok ülke bu dönemde kısıtlamaları kaldırarak sermaye girişlerini teşvik etmeye başlamışlardır. Gelişmiş ülkelerin yeni ve karlı pazar arayışları ve gelişmekte olan ülkelerin kalkınmak için sermaye yetersizliği içinde olmaları nedeniyle fon talep etmeleri, uluslararası alanda bu gelişmelerin artmasına neden olmuştur. Bu bağlamda finansal liberalleşmeye hep karlı bir politika olarak bakılmıştır.

Finansal liberalleşmeye yönelik politikalarla birlikte, 1980'lerden itibaren yabancı bankalar, çok hızlı bir şekilde artış kaydetmiş ve finansal sistem uluslararası piyasalarla entegre hale gelmiştir. Yabancı bankaların önündeki kısıtlayıcı politikaların kalkmasıyla birlikte, söz konusu bankalar, şube, temsilcilik açma ya da bir ulusal bankayı satın alma yoluyla ulusal ekonomide yerlerini almışlardır. Söz konusu bankaların varlığı, ulusal piyasada rekabeti arttırmış ve bu durum bir ölçüde verimliliğe de etki etmiştir.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, yabancı bankacılığın gelişiminin ilk aşamalarında bankaların müşterilerini izledikleri ve dış ticaret işlemlerini finanse ettikleri görülmektedir. Zaman içinde, bankaların çalıştıkları şirketler çokuluslu yapıya dönüşmüş ve söz konusu şirketlerin finansman ihtiyaçlarındaki değişiklik nedeniyle banka – çok uluslu şirket ortaklığı oluşmuş ve bankalar da uluslararasılaşmaya başlamışlardır.

Bu çerçevede yabancı banka Türkiye için yeni bir olgu olmamasına rağmen 1980'den itibaren finansal liberalizasyon hareketleri çerçevesinde ülkemizde de yabancı bankalar artmıştır. Yabancı bankaların sektöre girmesiyle birlikte, sektördeki ulusal bankalar yeni teknolojiler sonucu yeni hizmet alanları geliştirme ve daha etkin çalışma ortamı yakalamışlardır.

Yabancı bankaların Türk Bankacılık Sektörüne hem olumlu hem de olumsuz etkileri bulunmaktadır. Fon ihtiyacının karşılanması, rekabet etkisi, kalite, yeni ürünler ve verimlilik artışı, yeni muhasebe, risk yönetimi ve raporlama teknikleri alanlarında oldukça önemli katkıları bulunmaktadır.

Bunlarla birlikte yabancı payının artması ulusal bankaların bir miktar piyasa kaybına uğramalarına neden olmuştur. Bu paralelde personel sıkıntısı yaşanmıştır. Ayrıca kriz dönemlerinde krizi tetikleyici faaliyetler yapmaları da ülkemizi ekonomik açıdan olumsuz etkilemiştir. Yabancı bankalar kriz döneminde ulusal bankaların değerleri düştüğü zaman piyasaya alıcı olarak girmeleri neticesinde yine ekonomik açıdan zarar söz konusu olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akçaoğlu, Emin: "Bankacılıkta Yabancı Sermaye",
www.akcaoglu.net/2005/05/07/6/ , (04.05.2007)
- Akgüç, Öztin: **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1989.
- ASO: "Küreselleşme", **Asomedy**, Ankara Sanayi Odası Yayını, Ankara, Nisan 1999, ss. 26-40.
- BDDK, Aylık Bülten, Şubat 2007
- Birinci, Yüksel: "Globalleşme ve İktisat Politikası", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y.34, S.10, Ekim 1997, İstanbul, , ss. 47-58.
- Çakar, Vesile: "Yabancı Sermayeli Banka Girişleri ve Ulusal Bankacılık Sektörleri Üzerindeki Etkileri", TCMB Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü, 2003.
- Daniels, J.D.,Radebaugh, L.H.: **International Bussiness Environments and Operations**, Sixth Edition 1994.
- Denizer, Cevdet: "Foreign Entry in Turkey’s Banking sector, 1980-1997", **The World Bank Working Paper**, October 2000.
- Erbay, Yusuf: **Küresel İşletmelerin Yönetimi ve Türk İşletmelerinin Türk Cumhuriyetlerine Yönelik Faaliyetleri**, İçişleri Bakanlığı Yay No: Genel:4461, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yay. No: 11, Ankara, 1996.
- Erkal, Mustafa E. vd.: **Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü**, Der Yayınları, İstanbul, 1997.
- Kazgan, Gülten: **Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen**, 1. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1997.
- Knickerbocker, F.T.: **Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise**, Harward University Press, Boston, 1973.
- Kökocak, Abdulkadir: "Küreselleşmede İktisadi Boyut", **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Y. 34, S.7, İstanbul, Temmuz 1997, ss. 21-30.
- Özkıvrak, Özlem, Dilek Dileyici,: "Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye", **Dış Ticaret Dergisi**, Y. 6, S. 20, Ocak 2001, ss.134-163.
- Odyakmaz Tekebaş, Güniz: "Türkiye’de Finansal Entegrasyon Süreci ve Bankacılıkta Yabancı Sermaye", **TASAM Stratejik Rapor**, No:12, İstanbul, Aralık 2005.
- Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama**, 14. Baskı, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001.
- Tuna, Yusuf: "Dünyada Globalleşme Eğilimleri ve Dengeler" **Çerçeve**, Y.4, S.14, MÜSİAD Yayını, Mayıs-Temmuz 1995, ss. 22-29.
- Yayla, Münür; İbrahim Ekmen; Yasemin Tüker Kaya: "Bankacılık Sektörüne Yabancı Girişi: Küresel Gelişmeler ve Türkiye", BDDK ARD Çalışma Raporları: 2005/6, Eylül 2005, ss.1- 41.